

PERITIA LINGUARUM

A VIENNE-I ZSINAT
ÉS A NYELVEK OKTATÁSA

SZERKESZTETTE

MARÓTH MIKLÓS

AVICENNA KÖZEL-KELET KUTATÁSOK INTÉZETE

PILISCSABA

2013

Magyar *opinió* a ferences szegénységi vitában¹

SZOVÁK KORNÉL

A Vienne-i Zsinat, melynek 2011/12-ben a hetedik centenáriuma érkezett el, fontos mérföldkő nem csak az egyháztörténetben, hanem a régi filológiák tudománytörténetében is. Két szálon is szorosan kötődik ugyanis az emberi gondolközlés legfontosabb eszközéhez, a nyelvhez. Egyrészt közismert a zsinat ún. nyelvi kánonja, azaz az egyetemi nyelvi tanszékek felállítására vonatkozó rendelkezése, mely a középkor sajátos alkotását, az egyetemet tette a magas színvonalú filológiai képzés színterévé. Másrészt – immár persze évezredek hagyományt követve – a zsinati dokumentumokat nyelvi eszközökkel formálták meg, azok írásban maradtak az utókorra. Alábbi fejtegetéseink ehhez a két szemponthoz kívánnak adalékkal szolgálni.

1.

A Vienne-i Zsinat számos rendelkezése között kiemelten foglalkozott azzal, hogy több egyetemen tanszékek felállításával kell biztosítani a keresztény térítéshez elengedhetetlenül szükséges nyelvek tanítását.² Az erre vonatkozó konstitúció szövege – csakúgy, miképpen a zsinati akták – önálló formában nem hagyományozódott, a zsinat lefolyását az utókor az V. Kelemen pápa neve alatt ránk maradt kánonjogi gyűjtemény (*Clementinae*) alapján rekonstruálta.³ Azonban nem csak a kánonjogi szöveg tér el jelentősen a rekonstruált aktáktól, hanem a hagyományozott és a bevett szöveg (*textus receptus*) között is eltérés mutatkozik. Az természetesnek tekinthető, hogy – miután a Nyugat oktatásának eszköze egy évezrede a műveltek második anyanyelve volt – a latin nyelvvel a zsinati atyáknak nem kellett foglalkozniuk.⁴ A

---

1 A szerző a MTA-ELTE-PPKE Ókortudományi Kutatócsoport vezetője. A tanulmány elkészültét az OTKA K 79152 támogatta.

2 Ewald Müller: *Das Konzil von Vienne 1311–1312. Seine Quellen und seine Geschichte*, (Vorreformationsgeschichtliche Forschungen XII.), Münster in Westfalen, 1934, pp. 636–642.

3 Müller 1934, pp. 52–62.

4 A tanítását ritkán, ám szóbeli használatát egyes esetekben kötelezően írták elő zsinati határozatok, pl. a Kálmán-kori első esztergomi zsinat V. kánonja 1100 körül: „Ut canonici in claustris et capellanis in curia litterarie loquantur” (Závodszy Levente: *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai*, Függelék: A törvények szövege, Budapest, 1904, p. 198.).

másik nagy keresztény kultúrkör nyelve, a görög azonban már más megítélés alá esett. A térítés kérdése az ortodoxiával kapcsolatban ugyan másként vetődött fel, mint a Kelet más monoteista vallásai esetében, a soha fel nem adott egyházuniós cél azonban szükségessé tette a keleti keresztények sajátos hagyományvilágának beható ismeretét. Éppen ezért meglepő, hogy a zsinati konstitúciók ma elfogadott és sokat idézett szövegkiadásában utalást sem találunk a görög nyelv egyetemi katedrájának szükségességére, ennek szövegében csak az arab, a héber és az arámi szerepel a tanítandó nyelvek felsorolásában.⁵ A szöveg közlésében azonban ez a kiadás nem önálló recenzióra, hanem Friedberg kritikai kiadására támaszkodik.⁶ A zsinati konstitúciók ugyanis bekerültek a kánonjog nagy középkori korpuszába, annak is a *Clementinae* címen ismert részébe, V. Kelemen pápa konstitúciói közé. Ennek V. könyvében az első *titulus* 1. *caputja* a „de magistris” című konstitúció (*Clem. V,1,1*).⁷ A gondos szövegkritikai jegyzet a „Hebraicae” szót követően arról tájékoztatja a használót, hogy a bevett szöveghez képest a legrégebbi kódexek (ACD) a „Graecae” kifejezéssel egészítik ki a szöveget.⁸ Az adott helyen ugyanis a Friedberg által követett *Editio Romana* szövege nem egyezik „Kelemen szavaival,” azaz a hagyományozott szöveggel. Az ACD kódexek közül az első kettő, az A (Cod. Vratislav. II. F. 29; 1318 = codex vetustissimus) és a C (Cod. Fuldensis D. 16; XIV^m, Itália) a legrégebb kódexek csoportját képezik, ebből a csoportból kizárólag a német eredetű B (= Cod. Marburg. C.3., c.1318) nem hozza a „Graecae”-t, az időrendben következő D (Cod. Fuldensis D.17; XV^m) viszont igen. Mivel a zsinati szöveget inspiráló, 1310. évi piacenzai domonkos rendi káptalan szintén felsorolta a görögöt a tanításra javasolt nyelvek sorában,⁹ alapos

5 *Concilorum Oecumenicorum Decreta*. A cura di Giuseppe Alberigo, Giuseppe L. Dossetti, Perikles-P. Joannou, Claudio Leonardi, Paolo Prodi. Consuleza di Hubert Jedin. Edizione bilingue, Bologna, 1991, pp. 333–401; a nyelvi kánon: pp. 379–380.

6 „Quanto al testo delle costituzioni abbiamo usato l’edizione delle decretali di Friedberg” uo. pp. 335.

7 *c.1 V 1 in Clem.* (Fr 2, 1179).

8 7*: „add.: graecae: ACD, quod Edit. Rom. se in vetust. cod. invenisse testantur” uo. A csillag jelentése a következő: „ubi pro certo cognosci arbitratus sum Clementis verba non cum Romanae editionis textu, quem ego repeto, consentire, notae numero consueto more asteriscum (*) apponendum curavi” *Corpus Iuris Canonici*. Editio Lipsiensis secunda, post Aemilii Ludovici Richteris curas ad librorum manu scriptorum et Editionis Romanae fidem recognovit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. Pars secunda: Decretalium collectiones. Leipzig, 1879, p. LXIII.

9 1310: „Rogamus magistrum Ordinis, quod ipse de tribus studiis Hebraico, Greco et Arabico provideat in aliqua provincia et cum fuerint ordinata, ad quodlibet eorum quelibet provincia studentem aptum et intelligentem mittere possit cum contributione decenti.” *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*. Vol. II. Ab anno 1304 usque ad annum

okunk van feltetelezni, hogy az eredeti zsinati szándék a görög nyelvre is kiterjedt. A görög révén pedig a Vienne-i Zsinat vonatkozó fejezete – távolról ugyan, de mégiscsak – a humanista gondolkodást készítette elő.

2.

Nyelvi szemszögből a zsinatnak egy további, figyelemre érdemes és magyar vonatkozása is van – ez azonban éppenséggel a latin nyelvet érinti. A középkori Magyar Királyságban a szóbeliség és írásbeliség kezdeteitől fogva természetes volt a többnyelvűség. A soknyelvű ország kommunikációja és nyelvi értésen alapuló műveltsége, a gondolkodásmódja a tolmácsoláson alapult,¹⁰ emellett már a középkor embere is ismerte a műszavak (*termini technici*) használatának nyelvi jelenségét ill. jelentőségét.¹¹ Ismeretes ugyanakkor, hogy a magyarországi történeti forrásanyaghoz hasonlóan a latin nyelvhasználat dokumentáltsága is meglehetősen egysíkú. Míg bizonyos műfajok gazdag színvilággal vannak jelen a Magyarországi Középkori Latinság Szótárának forrásanyagában, addig – a nyugati viszonyokhoz képest – teljes műfajok hiányoznak, vagy ha netán néhány szöveg képvisel is ilyeneket (mint pl. a teológiai értekezés), azok a korszak legvégéről származnak.¹² A *sermo*-irodalom korai darabjait csak az utóbbi időben kezdte feltárni és kiértékelni az irodalomtörténeti kutatás,¹³ s a késő középkori szentbeszédek filológiai feldolgozása is csak újabban kezdődött meg.¹⁴ A skolasztikus latin nyelvhasználat külföldről jött szerzők ténykedése nyomán Magyarországon is már korán meghonosodott

---

1378. Recensuit fr. Benedictus Maria Reichert. (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum historica IV.), Romae – Stuttgartiae, 1899, p. 50; Müller 1934, pp. 155–157.

- 10 Tarnai. Andor: „*A magyar nyelvet írni kezdik.*” *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*, (Irodalomtudomány és Kritika), Budapest, 1984, p. 230; Solymosi László: Anyanyelv és jogi írásbeliség a középkori Magyarországon, *Történelmi Szemle* 53, 2011, pp. 479–501; Szende Katalin: Nyelvében él a polgár? Többnyelvűség a késő-középkori Magyarország városaiban. *Aetas* 26, 2011, 3, pp. 5–26.
- 11 „Cum disciplina quelibet propriis utatur vocabulis.” OSzK Cod.Lat. 432 [ferences formulárium] fol. 188v. A forrás szövegének ismeretét Molnár Antal szívességének köszönöm, a szöveget az ő átírásában idézem.
- 12 Engel Pál: *Szent István birodalma. A középkori Magyarország története*, (Historia Könyvtár, Monográfiák 17.), Budapest, 2001, pp. 3–4.
- 13 Madas Edit: *Középkori prédikációirodalmunk történetéből. A kezdetektől a XIV. század elejéig*, (Csokonai Könyvtár [Bibliotheca Studiorum Litterarium] 25.), Debrecen, 2002.
- 14 Bárczi Ildikó: *Ars compilandi. A késő középkori prédikációs segédkönyvek forráshasználatára*, (Historia Litteraria 23.), Budapest, 2007.

(Limoges-i János, Rogerius),¹⁵ az a műfaj azonban, mely érvelő jellegénél fogva legplasztikusabban dokumentálhatja ezt a „szaknyelvet”, csak a humanista nyelvhasználattal párhuzamos, ún. kolostori latinsággal fordult termőre a középkor végén. Ennek fényében méltányolnunk kell minden olyan szerzőt és szöveget, amely a filozófiai vagy teológiai érvelésre irányuló nyelvhasználat korai jelenlétét bizonyítja a középkori Magyar Királyságban.

A tekintélyes jezsuita történész és forrásgyűjtő, Péterfy Károly Pozsonyban, 1742-ben napvilágot látott zsinati forrásgyűjteményében¹⁶ a kor színvonalán közölte mindazokat a forrásszövegeket, melyekre a magyar zsinattörténeti kutatás mind a mai napig leginkább támaszkodhat. Említette többek között az 1382 körüli esztergomi egyházmegyei zsinatnak a határozatait, amelyek a magyar zsinati szöveghagyomány mintaszövegének tekinthetők, s maguk is szoros kapcsolatban állnak lengyelországi forrásokkal.¹⁷ De a gyűjtemény függelékében olvasható három olyan rövidebb szöveg is, melyek a kéziratból vett címük szerint „*Sententiae episcoporum Hungariae in congregatione Avenionensi super quaestione 'Utrum asserere Christum et apostolos aliquid habuisse commune sit haeticum?'*” (= Magyarországi püspökök véleménye az avignoni zsinaton abban a kérdésben „vajon eretnek kijelentés-e azt állítani, hogy Krisztus és az apostolok birtokoltak-e valamit közösen”?) A kézirat keltezetlen lévén a szövegközlő a ferences szegénységi küzdelmek sorába illeszkedő véleményeket 1322-re datálta, mivel okfejtése szerint ebben az esztendőben XXII. János pápa a kérdésben sokat fáradozott. A három szöveg közül az első Ágoston zágrábi püspök, a második a néven nem nevezett, de más forrásokból jól ismert kalocsai (*Colocensis*) érsek, a harmadik pedig a szintűgy névtelen zenggi (*Segnensis*) püspök nevéhez kötődik. Az első kettő hosszabban ad választ a feltett kérdésre, újszövetségi és kánonjogi szövegek alapján amellet érvel, hogy Krisztus és az apostolok bizonytal rendelkeztek közös tulajdonnal, azt azonban tartózkodnak megítélni, hogy ennek az ellenkezője eretnkség lenne avagy sem. Nem így a harmadik szöveg, amely röviden fejt ki ugyanezen meggyőződését, azt

15 Limoges-i Jánosra újabban ld. Molnár Péter: Limoges-i János: *Morale somnium Pharaonis*. Egy „uralkodótűkör” vélelmezett magyar vonatkozásai és valódi jelentősége, in: Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András (szerk.): *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*, Budapest, 2012, pp. 491–502. Rogeriusra továbbra is mérvadó: ifj. Horváth János: *Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái*, Budapest, 1954, pp. 239–254.

16 *Sacra concilia ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae celebrata ab anno Christi MXVI usque ad annum MDCCXV, accedunt regum Hungariae et Sedis Apostolicae legatorum constitutiones ecclesiasticae. Ex mss. potissimum eruit collegit illustravit P. Carolus Péterfy. Pars prima. Viennae Austriae – Posonii 1742.*

17 Erdő Péter: *Egyházjog a középkori Magyarországon*, Budapest, 2001, pp. 41–53.

azonban határozottan leszögezi, hogy az állítás ellenkezője igenis eretnek felfogást takar.¹⁸ Mivel a magyar középkorból és a hazai középkori latinság forrásterületéről meglehetősen egyediek az ilyesfajta *opiniók* (*sententiae*), pontosabb összefüggéseik tisztázása mindenképpen megérdemli a fáradságot. Az eddig elmondottakból is jól látszik, hogy tartalmilag a vélemények a ferences szegénységi vita történetének 14. század eleji szakaszába illeszkednek, elsősorban is a Vienne-i Zsinaton felmerült problémákhoz kötődnek szorosan. Alkalmassint a tágabb körülményeket is érdemes azonban szemügyre venni.

3.

1305 nyarán – közel egy esztendeig tartó széküresedést követően – Perugiában a bíborosok a bordeaux-i érseket választották pápává, aki a Rómába való visszatérés helyett Lyonban koronáztatta meg magát V. Kelemen néven, majd 1309-ben Avignonban telepedett meg, s ezzel kezdetét vette a pápaság ún. „Avignoni fogsága”. Az új pápa nehéz helyzetben találta magát: a 13. század közepén lehanyaglott univerzális hatalom, a Német-Római Birodalom helyén feltörekvő francia nemzetállam uralkodója, IV. (Szép) Fülöp a templomos rend felszámolását és elődének, VIII. Bonifác pápának az elítélését követelte tőle. V. Kelemen, hogy a király hátlójából szabaduljon, 1308. augusztusában 1310 őszére egyetemes zsinatot hívott össze, – a tizenötödiket az egyetemes zsinatok sorában, – a templomosok ügyét, a Szentföld sorsáról történő gondoskodást, valamint az Egyház megreformálását tűzvévén ki célul. A zsinatot végül 1311. októberében sikerült megnyitni, s ülései 1312. nyaráig tartottak. Ezeken a megjelentek főként a templomosok ügyével foglalkoztak, a Szentföld kérdésében csak ígéretes hangzottak el a világi uralkodók részéről, s az egyházi reform dolgában is pusztán partikuláris intézkedések születtek. Ezért is volt szembetűnő, hogy a zsinati atyák részletekbe menően tárgyaltak a ferences rendet súlyosan megosztó két kérdéstről, a spirituális mozgalom szellemi atyjának, Petrus Iohannis Olivinek az írásairól, valamint a szent ferenci-evangéliumi szegénységideálnak a gyakorlati megvalósítását célul tűző spirituálisok Regula-értelmezéséről.¹⁹

Nem teljesen tisztázott, hogy mi is volt a közvetlen kiváltó oka annak, hogy már a zsinatot megelőzőleg, 1309-ben a ferencesek ügye a Kúria elé került. Annyi azonban bizonyos, hogy ebben jelentős része volt annak a ténynek, hogy ebben az

18 *Sacra concilia*, I, pp. 288–297. Péterfy valójában ezeken túl még egy dalmát püspök véleményét is közli (p. 295.), mondandóknak szempontjából azonban ennek nincs jelentősége.

19 *Handbuch der Kirchengeschichte*, hrsg. von Hubert Jedin, Freiburg – Basel – Wien, 1985, III/2, pp. 366–380.

esztendőben a spirituálisok fáradhatatlan szószólója, a katalán származású Arnaldo da Villanova egy nyilvános pápai konzisztóriumon Avignonban vádló hangú beszédet mondott, melyben a konventi (*communitas*-) irányzat két bíborosprotektorát vette célba. A beszéd politikai következményekkel is járt, amellet ugyanis, hogy maga a pápa is rokonszenvezett a sok üldöztetést szenvedett és mintaszerű életet élő spirituálisokkal, s ezt tette két Colonna-bíboros is, II. Jakab aragón, továbbá testvére, Frigyes szicíliai, végezetül a minap trónra került (Bölcs) Róbert nápolyi királyok is beavatkoztak az eredetileg pusztán rendi ügybe, s ezáltal ez erős politikai színezetet kapott. Ezen előzmények után természetes volt a napirendre tűzése a zsinaton, s a tárgyalások eredménye egy részletekbe menő Regula-kommentár lett, amely alapvetően helytelenítette Petrus Olivi és követői kapcsán a rendi szegénység szélsőséges hangsúlyozását, de megengedte a spirituálisoknak, hogy a konventi irányzattól elkülönülve, saját konventjeikben, eszményeik szerint élhessék rendi életüket. A zsinati konstitúció azonban csak látszatra oldotta meg a problémát, valójában súlyosan elmélyítette a megosztottságot a Rend keretein belül.

A rendi spiritualizmus alapításától fogva jelen volt a 13. század elején szerveződött koldulórenden belül, amivel már maga az alapító is szembe kényszerült nézni. Az eredetileg laikusok alkotta testvérület radikális átalakulása klerikalizált szerzetesrenddé nem csak külsőleg – az egyházi hierarchiához, a hatalom világi birtokosaihoz és a társadalomhoz való kritikus viszonyban – jutott kifejezésre, de kihatott a rend belső életére is. A belső megosztottság annál is súlyosabb volt, mivel a rendnek meghatározó szerep jutott az egyetemi oktatásban és az inkvizícióban. A rendtagok többsége vállalta az új fejlődést s egyre növekvő mértékben lépett föl azok ellen a testvérek ellen, akik a megváltozott történeti körülmények ellenére is kötelezőnek tartották a rendalapító evangéliumi szegénységről vallott felfogásának megvalósítását, s akik Szent Ferencnek a Regula glosszálását tilalmazó végrendeletére támaszkodtak. Ez utóbbiakat nevezte a rendtörténetírás már korai időktől kezdve spirituálisoknak.²⁰ A fejlődést mi sem szemlélteti jobban, mint a rendi hagyomány tudatos átformálása. A rendi generális, Szent Bonaventura (1217/1218–1274) 1266 körül Szent Ferenc életéről megírta a „*Legenda maior*” címen ismert *vitát*, amely rövidesen kiszorította a korábbi realista életrajzokat, többek között Celanói Tamás két

20 E. Pásztor: Franziskaner, A. Allgemeine Struktur des Ordens, V. Spiritualenbewegung, in: *Lexikon des Mittelalters*, 2003, IV, pp. 800–807. Ld. továbbá G. Barone: Theologie der Spiritualen, *uo.*, VII, 2003, pp. 2122–2123 és J. Schlageter: Armut und Armenfürsorge, II. Theologie, *uo.*, I, 2003, pp. 986–987, valamint: *Die Zeit der Zerreißproben (1274-1449)*, hrsg. von Michel Mollat du Jourdin und André Vauchez. Deutsche Ausgabe bearb. und hrsg. von Bernhard Schimmelpfennig. (Die Geschichte des Christentums. Religion – Politik – Kultur, Mittelalter 3). Freiburg – Basel – Wien, 2007, pp. 525–527 (a vonatkozó rész André Vauchez munkája).

korábbi szövegét. Bonaventura munkájának legfőbb tendenciája a rendalapító „*alter Christus*”-ként való mitizálása volt, ami azt is magába foglalta, hogy a rendi élet valóságában a gyakorlati Ferenc-*imitatio* immár megvalósíthatatlannak látszik.²¹ A mérsékelt irányzat renden belüli túlsúlya ellenére a spirituálisok is értek el kezdetben sikereket. 1279-ben III. Miklós pápa „*Exiit qui seminat*” kezdetű bullájában ugyanis dicsérte az evangéliumi szegénységet és a tulajdon hiányát. A pápa – Giovanni Gaetano Orsini – bíborosként korábban a ferences rend bíborosprotektora volt, s rokoszenvezett a szigorúbb irányzattal. Radikális állásfoglalását Krisztus és az apostolok példájával igazolta, s ezzel újtára indította azt a küzdelmet, melyet az egyháztörténet ferences szegénységi vitaként tart számon. Az élet fenntartása és a rendi kötelességek ellátása érdekében a dologi javak mérsékelt használatát (*usus moderatus*) hagyta jóvá, egyben a ferences javak szorosabb értelemben vett tulajdonjogát a Szentszéknek tartotta fenn. V. Celesztin pápa azon kísérlete, hogy a spirituális testvéreket önálló celesztinus renddé szervezze és ezáltal megszüntesse a rend belső megosztottságát, epizódnak tekinthető csupán a kérdés történetében.

Máig nem tisztázott, hogy V. Kelemen utóda, a két esztendei széküresedés követően, 72 esztendőskorában pápává választott XXII. János miért is fordult engesztelhetetlenül szembe a spirituálisokkal. Ebben nagy valószínűséggel a rendi megosztottság elmélyülése mellett az is befolyásolta a teológiában és jogban magas szinten képzett főpapot, hogy a szegénységi vita első lépésként egyházpolitikai problémává nőtte ki magát, majd – miután Petrus de Corbara ferences szerzetest a pápával szemben álló Bajor Lajos császár ellenpápává tette, – végezetül egyházzsakadáshoz is vezetett. A közvetlen kiváltó ok azonban az 1321-ben Narbonne-ban, egy beguinus eretnek ellen lefolytatott inkvizíciós eljárás volt, melyben a helyi minorita kolostor lektora nem volt hajlandó eretneknek minősíteni a vádlott azon állítását, miszerint Krisztus és az apostolok semmiféle tulajdonnal nem rendelkeztek. A ferences az említett tézist nem hogy eretneknek nem ismerte el, egyenesen hittételnek állította, s érvelésében III. Miklós pápa ferences kiváltságlevelére hivatkozott. XXII. János 1322 végén „*Ad conditorem canonum*” kezdetű bullájában hatályon kívül helyezte III. Miklós fentebb említett konstitúcióját, a ferenceseket egyben minden ingó és ingatlan vagyonuk valóságos tulajdonosaivá tette, s ezzel választás elé állította: vagy engedelmessé válnak a pápának a szegénységet illető kérdésben, vagy lemondhatnak minden tulajdonukról, lévén, hogy a Szentszéknek fenntartott tulajdonjog jogi fikciója már nem védelmezte őket. 1324-ben Bajor Lajos a pápával szemben az általános zsinathoz fellebbezett, XXII. Jánost pedig a szegénységi vitában elfoglalt álláspontja okán is eretnekséggel vádolta. A kérdés ezen a ponton szoros kapcsolatba került a ghibbelin-guelf

21 Jacques Le Goff: *Assisi Szent Ferenc*, Budapest, 2002, pp. 38–45.

politikai ellentéttel és a *sacerdotium* és a *regnum* utolsó nagy középkori párharcába illeszkedett. Mivel még 1322-ben a rendi nagykáptalan Perugiában Krisztus és az apostolok abszolút szegénysége mellett döntött, a pápa egy bíborosokból és püspökökből álló bizottságot hívott össze, s a bizottsági munka eredményét a „*Cur inter nonnullos*” kezdetű bullában összegezte. Ebben többek között kijelentette, hogy a szegénység nem a legkiemelkedőbb erény, megelőzi azt a szeretet és az engedelmisség. Ez a döntés azonban már nem csak a radikális irányzatot érintette érzékenyen, hanem a spirituálisokkal egykoron mereven szemben álló Cesenai Mihály *minister generalis* is menekülésre készítette, aki – többek között Ockham Vilmossal egyetemben – Bajor Lajos császár székvárosában, Münchenben lelt menedéket. 1325-ben a Rend végül kénytelen volt alávetni magát a pápai döntésnek.²²

4.

A Péterfy által közölt három szentencia ebben a összefüggésben nyeri el történeti háttérét. Fraknói Vilmos a szentszéki-magyar kapcsolatokról írott munkájában a kalocsai érseket Jánki Lászlóval azonosította, aki ferences szerzetesből lett 1317-ben a bács-kalocsai egyháztartomány főpapjává²³, értelmezését Karácsonyi János, a ferences rend magyarországi történetének monográfusa is elfogadta.²⁴ Fraknói kortársa, Békesi Emil pedig a vizsgált szövegekre hivatkozva László érsekben látta az első névvel ismert középkori magyar ferences íróegyéniséget.²⁵ Nem kis jelentősége van tehát a kérdéses szövegek értékelésének.

Jóllehet a szövegközlő kiadásának előszavában egy vatikáni kéziratra hivatkozott, azt már a kéziratot eredetiben tanulmányozó Tóth Lászlónak 1934-ben közzétett értekezésében sikerült bizonyítania, hogy a jezsuita történetíró nem közvetlenül tanulmányozta a *Vat. Lat. 3740* jelzetű kódexet, hanem annak ismeretéhez a Vatikánban korábban kutató rendtársának, Cseles Mártonnak a másolatából jutott hozzá.²⁶ Tóthnak

22 Tóth László: *Tanulmányok a szegénységi vita forrásainak történetéhez XXII. János pápa korában*, Budapest, 1934, pp. 5–17, bőséges irodalommal a jegyzetekben. A dolgozat ismeretét Vargha Imre Kapisztrán O.F.M. lekötelező szívességének köszönöm.

23 Fraknói Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római Szent-Székkal*, Budapest, 1901, I, pp. 146–147.

24 Karácsonyi János: *Szt. Ferencz Rendjének története Magyarországon 1711-ig*, Budapest, 1924, II, pp. 562–563.

25 Békesi Emil: *Magyar írók az Anjouk és utódaik korában (1301–1458)*. Első közlemény. *Katholikus Szemle* 13, 1899, pp. 573–595, pp. 580–581.

26 Tóth László 1934, pp. 3–4. Tóth nem csak a sokat idézett vatikáni kéziratot, hanem az erről készült másik vatikáni és velencei másolatot is megvizsgálta (pp. 19–26.). A szöveg-hagyományt repertorizálta: Thomas Kaepelli, O.P.: *Scriptores Ordinis Praedicatorum*

azonban további fontos megállapításai is voltak a szövegekkel kapcsolatban. Először is az, hogy a „*Segnensis*” inkább az itáliai Segni püspökségére illenék, de a kézirat összes változatában valójában *Dignensis* olvasható, így a zenggi püspököt biztosan nem sorolhatjuk a magyar véleménynyilvánítók sorába – habár a dalmát város társai közül egyedülként az egész középkoron keresztül folyamatosan a magyar királyt ismerte el urának. Nem tehetjük ezt azonban a kalocsai főpappal sem, mivel erős történeti és paleográfiai érvek szólnak amellett, hogy a néven nem nevezett főpap nem a kalocsai, hanem a Rhodosz szigetén lévő *Kolossi* egyháztartománya élén állt.²⁷ A két érseki tartomány ugyan rendszerint azonos (*Colocensis*) néven szerepelt a forrásokban, a véleményt nyilvánító metropolitát a vizsgált kézirat más helyütt *Colosensis*-ként tüntette föl, kalocsai társát pedig ekkoriban már inkább bácsi vagy bács-kalocsai néven emlegették. Személyét Tóth más források alapján – egyelőre hipotetikusán – az ebből az időből ismert Balianus érsekkel azonosította. Habár a szerző eredményei alapvetően, láthatólag sem a nemzetközi,²⁸ sem a magyarországi kutatás nem tartja számon őket.²⁹

5.

A fennmaradó egyetlen vitathatatlan szöveg ezek szerint Ágoston zágrábi püspöké.³⁰ Az első protohumanista horvát szerzőként számon tartott domonkos szerzetespüspök valójában dalmát (traui) származású volt, az *opinio* kifejtését

Medii Aevi, Romae, 1970, I, p. 136.

27 Tóth László 1934, pp. 26–32. Girard Etzkorn a névteleneket azonosította, Kolossi érsekét Balianusszal: Girard J. Etzkorn: *Iter Vaticanum Franciscanum. Description of Some One Hundred Manuscripts of the Vaticanus Latinus Collection*, (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters 50.), Leiden – New York – Köln, 1996, p. 45. (IV,11); ebben Tóth László megelőzte. A Digne-i püspököt Armandus de Vernovával: Etzkorn 1996, p. 45. (IV. 14).

28 Etzkorn 1996, p. 47.

29 Továbbra is a kalocsai érseket teszi meg a vélemény szerzőjének: Udvardy József: *A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526)*, (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae XI.), Köln, 1991, pp. 190–198, pp. 192–193. Nem fűz kritikai megjegyzést Katona István (Stephanus Katona: *Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae*, Colocae, 1800, I, pp. 357–361.) munkájának vonatkozó részéhez a modern fordítás sem: A kalocsai érseki egyház története. Összeállította Katona István, Szent Péterről nevezett bodrogmonostori apát, ugyanazon kalocsai érseki egyház kanonoka. I. rész, amely a mohácsi vereség előtti kalocsai érsekeket öleli fel, földrajzi bevezetéssel ugyanezen egyházmegye régi lakóiról és jelenlegi plébániáiról. Fordította Takács József. A fordítást szakmailag ellenőrizte és sajtó alá rendezte, az előszót és a kiegészítő jegyzeteket írta: Thoroczky Gábor. Szerkesztette: Romsics Imre. Kalocsa, 2001, pp. 195–197.

30 Etzkorn 1996, p. 44. (IV. 4).

követően lett az itáliai Lucera püspöke, pályáját ott is fejezte be. 1322-ben azonban még bizonyosan a magyarországi hierarchia tagjának tekintendő.³¹

Tóth 1934-ben még úgy vélte, hogy „adatok híján ma megállapítani nem lehet, hogy a szegénységre vonatkozó 1322–23-ból való tractatusokat mikor és kinek a kezdeményezésére, és kinek a közreműködésével foglalták össze abban a kéziratban, mely ma is a vatikáni könyvtárban van ... és kétségkívül a különböző kódexek között az archetípusnak tekintendő.” Úgy vélte, hogy a *terminus ante quem* 1369, mivel a kézirat ekkortól fogva a pápai könyvtár jegyzékeiben folyamatosan fellelhető. A benne foglalt anyag részleges tudományos ismeretét annak köszönhetjük, hogy Raynaldus közölt először belőle részleteket,³² de egyes elemei – éppen a minket érdeklő szövegek – mint a magyar püspökök szentenciái bekerültek Giovanni Domenico Mansi *Sacrorum conciliorum ... collectio*-jába.³³ A kéziratcsoportot Tóth László kutatásai óta többen is tüzetes vizsgálat tárgyává tették, – ami többek között annak is világos jele, hogy a benne foglalt szövegek komoly jelentőséggel bírnak a ferences szegénységi vita történetében, – s több részletében pontosították a magyar rendtörténész megállapításait. Kerry E. Spiers – Tóth munkáját egyébiránt nem ismerve – megerősítette a magyar kutató azon meggyőződését, hogy a rokon kéziratok közül a *Vaticanus Latinus 3740*-es tekintendő a mintakéziratnak, a másik két kódex ennek egyenes másolata.³⁴ Az angol kutatónak azonban azt is sikerült megállapítania, hogy a gyűjtemény összeállítására XXII. János pápa személyes utasítása révén 1323-ban került sor, amit a pápa autográf kézírásának azonosítása is alátámasztott. Girard J. Etzkorn számba vette a *Bibliotheca Apostolica* ferences

31 Békési Emil 1899, pp. 575–578; Tóth László 1934, pp. 52–54. Életének kimerítő, újabb összefoglalása: Alfredo Ciampi: *Il Beato Agostino Kažotić O.P. Vescovo di Zagabria e poi di Lucera (c. 1260–1323)*, Roma, 1956 (függelékben közli a neve alatt fennmaradt véleményeket [pp. 142–148. ill. pp. 148–158.] és néhány fontosabb forrást). Eklektikusan válogatott képanyaggal gazdagon illusztrált összegzése: Massimiliano Monaco: *Agostino da Traù. Un domenicano croato, vescovo di Lucera*, Lucera, 2001.

32 Augustin Theiner kiadásában: *Caesaris S. R. E. Card. Baronii, Od. Raynaldi et Jac. Laderchii Congregationis Oratorii presbyterorum Annales ecclesiastici denuo et accurate excusi*, Tomus vigesimus quartus: 1313–1333, Barri-Ducis – Parisiis – Friburgi Helv. 1880, pp. 220–232. Tóth László 1934, pp. 17–18.

33 *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, in qua praeter ea, quae Phil. Labbeus et Gabr. Cossartius et novissime Nicolaus Coleti in lucem edidere, ea omnia insuper in suis locis optime disposita exhibentur, quae Joannes Dominicus Mansi ... evulgavit. Editio novissima. Tomus vicesimus quintus. Ab anno MCCC. usque ad ann. MCCCX-LIV. Venetiis 1782, coll. 809–818.

34 Spiers, K.: *Four Medieval Manuscripts on Evangelical Poverty: Vaticanus Latinus 3740 and its Copies. Collectanea Franciscana* 59, 1989, pp. 323–349.

érdekeltségű kódexeit, többek között a *Vaticanus Latinus 3740.* számút is.³⁵ Katalógusának jelentős újdonsága, hogy a kódex minden egyes tételének a szerzőjét azonosította. A sokak által várt teljes szövegközlés ugyan továbbra sem történt meg, tisztázódott a kézirat szerkezete és a ferences rendtörténet forráscsoportjai között elfoglalt helye. A IV/4-es szöveg tehát továbbra is Augustinus Kazotics zágrábi püspök nevéen maradt, a IV/11-es immár végérvényesen és tudományos bizonyossággal Balianus kolossi érsek nevére lett szignálva.

Augustinus Kazotics (Gazotto) 1303–1322 között kormányozta a zágrábi püspökséget, két évtizeden keresztül aktívan vett részt a magyar belpolitika küzdelmeiben.³⁶ Püspökségét megelőzőleg a domonkos rend tagjaként szerzett magas színvonalú képzettséget, minden valószínűség szerint Párizsban, ha ugyan az a korábbi feltevés, miszerint közvetlenül Aquinói Szt. Tamás tanítványa lett volna, azóta alaptalannak bizonyult is.³⁷ Niccolò Boccasini, pápai legátus (egykor maga is domonkos szerzetes, később XI. Benedek néven pápa) támogatásával került a zágrábi székre, ahol hosszú időn keresztül I. Károly rendíthetetlen híve volt. 1319-ben az uralkodó küldte Avignonba, ahonnét visszatérve azonban Károlyban gyanakvás ébredt iránta. 1322-ben XXII. János pápa újra Avignonba hívta, ahonnét a közte és a szlavón bán, valamint a magyar király között keletkezett feszültség miatt nem tért vissza többé. A pápa a nápolyi uralkodó kérésére a lucerai püspöki székre helyezte át, itt azonban – miután püspökségében eredményesen küzdött a mohamedanizmus ellen³⁸ – 1323-ban hamarosan meghalt. Rendje boldogként tiszteli,³⁹ alakja bekerült a domonkos rend boldogjainak galériájába: a trevisói

35 A vatikáni, ferences vonatkozású kódexek számbavételekor Girard Etkorn részletesen leírta a kódexet, tartalma alapján az „*Opiniones cardinalium et theologorum de paupertate Christi et apostolorum iussu Papae Iohannis XXII collectae*” címet adta neki. A kézirat tartalmilag rendezett, hat részre oszlik: I. a ferencesek érvelése; II. az ellenvetések; III. az ellenvéleményen lévő bíborosok véleménye; IV. a (pápával) azonos véleményen lévő főpapok véleménye; V. a szerzetesrendi (domonkos, kármelita, ágostonos, bencés) teológusok véleménye; függelékben XXII. János „*Cum inter nonnullos*”-bullája: Etkorn 1996, pp. 41–47 (terjedelmes bibliográfiával).

36 *Hierarchia Catholica Medii Aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta, e documentis Tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita per Conradum Eubel*, editio altera, Monasterii, 1913, pp. 537. Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, (História Könyvtár, Kronológiák, adattárak 5.), Budapest, 1996, I, p. 79. Politikai szerepéről ld. Zsoldos Attila tanulmányát jelen kötetben.

37 Ciampi 1956, pp. 19–20.

38 Angelus Walz O.P.: *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Romae, 1948, p. 276.

39 Fr. Innocentius Venchi O.P.: *Catalogus hagiographicus Ordinis Praedicatorum*, editio al-

San Nicolò konvent káptalantermének negyven szerzetesportréja között az övét is megörökítette Tomaso da Modena.⁴⁰ A neve alatt fennmaradt véleményt minden kétséget kizárólag Avignonban állította össze.

Időközben arra is fény derült, hogy XXII. János más ügyben is kikérte a dalmát származású főpap teológiai véleményét – kifejezetten mint a teológia doktorát. Valamivel korábban, 1320 késő nyarán szintúgy az eretnység gyanúja volt a tét, csak akkor még babonassággal is keveredett nézeteket kellett megvizsgálni (képek megkeresztelése és más babonások). A megkérdezett püspök most is higgadt, érvekre alapozott véleményt fogalmazott meg, amire annál is inkább szükség volt, mert rendje érintett volt az inkvizíciós eljárások lefolytatásában. Végezetül a rendtörténeti kutatás egy harmadik, rövid, ámde egyelőre kiadatlan alkotást is a nevéhez kapcsolt „Oratio, quam dicebat praeparando se ad Missam” címen.⁴¹

Kazotics munkáit annál is inkább érdemes számon tartanunk, mivel a magyarországi latinság kutatásában nem csak a teológiai nyelvezet, de a szlavón terület forrásnyelve is méltánytalanul háttérbe szorult. Kazotics maga ugyan trauai származású, tehát dalmát volt, életét lucerai püspökként fejezte be, nyelvi készségeit pedig egyetlen tökéletesítette, püspöki működésének tetemes részét mégiscsak a magyar hierarchia tagjaként fejtette ki – ekkor írta a nevezetes *opiniókat* is, az 1320. évit bizonytalannal püspöki székhelyén. Az irodalomtörténet több munkát is tulajdonított neki, ti. a szegénységi vitában mondott vélemény mellett két beszédet (*oratio*). Ezek egyike a rákosi királyválasztáson hangzott volna el 1308-ban, a másik pedig egy zágrábi egyházmegyei zsinati megnyitó beszéde lett volna. Ha nem merültek volna fel már korán komoly kételyek ezekkel a szövegekkel kapcsolatban, nem kis nyereségként kellene velük számolnunk a politika- és az egyháztörténet forrásai között. Mindkettőről kiderült azonban, hogy a kételyek megalapozottak voltak, mindkét beszéd célzatos hamisítványnak bizonyult, melyeket Marnavics Tomkó

---

tera ab auctore revisa et aucta, prodit cura Fr. Francisci Mariae Ricci, O.P., Romae, 2001, pp. 163–164.

40 Közli a képet: Monaco 2001, p. 2. A galériára ld.: Joachim Joseph Berthier: *Le chapitre de San Nicolo de Treviso. Peintures de Tommaso da Modena*, Rome, 1912; Robert Gibbs: *Tomaso da Modena: painting in Emilia and the march of Treviso, 1340–80*, New York – New Rochelle – Melbourne – Sidney, 1989. A portrészorozat egy másik magyar vonatkozású darabjával foglalkozott Tibor Tombor: *Vita leggendaria del beato Maurizio d’Ungheria domenicano, (Ritratto da Tomaso da Modena nel capitolo di San Nicolò a Treviso)*, *Atti e memorie dell’Ateneo di Treviso*, n.s. 2, 1984/85, pp. 31–45.

41 Kaepelli 1970, p. 136. Ehhez bibliográfiai kiegészítés: Thomas Kaepelli O.P. – Emilio Pannelle O.P.: *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi. Vol. IV. T-Z. Praemissis addendis et corrigendis ad volumina I-III*, Roma, 1993, p. 37. (A domonkos rendtörténészek a kérdéssel kapcsolatos magyarországi szövegkiadást és irodalmat egyáltalán nem ismerik).

János, boszniai püspök – akit a Szilveszter-bulla hamisítása kapcsán sem ok nélkül fogott gyanúba a magyar történetkutatás – fogalmazta, egyébiránt kétségtelenül nem csekély forrásnyelvi ismeret birtokában.⁴² Utóbbi munkák minősítésénél súlyosan esett a latba az, hogy stílusuk erősen elüt a kor nyelvétől, de Kazotics *opiniójának* nyelvhasználatától is.⁴³ Sem politika-, sem pedig művelődéstörténeti szempontból nem kis veszteség a két *oratio* (a zsinati pl. Vergilius-idézetet is magában foglalt), de veszteség azért is, mert a zsinati vélemény stíluskritikájának a lehetősége az azonos műfajú másik *opinióra* szűkül. Ez utóbbi természetesen ugyanazokat a stílusjegyeket hordozza, mint az előbbi, ugyanazon logikai rendben építkezik, s a szóhasználata is igen közel áll ahhoz. A két *opinio* határozottan a skolasztikus érveléstechnika terminusaira támaszkodik, s nem egy olyan kifejezést tartalmaznak, mely akár alaki, akár jelentéstani tekintetben párját ritkítja a magyarországi középkori latinságban, s a skolasztikus latinitás körébe tartozik.⁴⁴

Bibliográfia

- Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum historica, IV.), ed. Carolus Péterfy Reichert, fr., recensuit – –, Romae, Stuttgartariae, 1899, II.
- Alberigo, Giuseppe, Giuseppe L. Dossetti, Perikles-P. Joannou, Claudio Leonardi, Paolo Prodi (a cura di): *Concilorum Oecumenicorum Decreta*, Consolenzia di Hubert Jedin, edizione bilingue, Bologna, 1991.
- Bárcki Ildikó: *Ars compilandi. A késő középkori prédikációs segédkönyvek*

42 Tóth László 1934, pp. 52–53. Galla Ferenc: *Marnavics Tomkó János boszniai püspök magyar vonatkozásai*, Budapest, 1940, p. 189, pp. 202–204. Újabban: Bene Sándor: A Szilveszter-bulla nyomában. Pázmány Péter és a Szent István-hagyomány 17. századi fordulópontja, in: ed. Veszprémy László: *Szent István és az államalapítás*, (Nemzet és Emlékezet), Budapest, 2002, pp. 143–162, p. 150.

43 Békesi Emil 1899, pp. 577–578.

44 Felosztásokkal élnek (*divisio, subdivisio* stb.), logikai kifejezések tagolják őket (*restat ergo; quod etiam obicitur; idcirco posui, ut constet; ex opinione inducatur; de tertio, scilicet de paupertate, ... utrum ...; conabor ostendere; sed dicant aliqui; fatentur igitur posse esse paupertatem; sed dicunt illi; supradictas auctoritates; est autem considerandum; sed posset aliquis quaerere* stb.), műszavakat használnak (*aliquoties; astruo, -ere; cucifixor; declamative; deportatio; didrachma; dimoror, -ari; dispensative; factiusus; imperfectio; inconveniens; inenarrabilis; martialis; maxilla; membrana; paenula; pandochium; profanatus* stb.), széles a hivatkozási állományuk (Szt. Ágoston, Nagy Szt. Gergely, Szt. Jeromos, Chrysostomus, Theophylactus, a fő forrás mégis Ágoston *De opere monachorum*, ami egyben a domonkos jelleget is kidomborítja).

- forráshasználata*, (Historia Litteraria, 23), Budapest, 2007.
- Barone, Giulia: Theologie der Spiritualen, *Lexikon des Mittelalters*, 7, 2003, pp. 2122–2123.
- Baronii, Caesaris: *S. R. E. Card., Od. Raynaldi et Jac. Laderchii Congregationis Oratorii presbyterorum Annales ecclesiastici denuo et accurate excusi*, Tomus vigesimus quartus: 1313–1333, Barri-Ducis, Parisiis, Friburgi Helv, 1880.
- Békesi Emil: Magyar írók az Anjouk és utódaik korában (1301–1458), első közlemény, *Katholikus Szemle*, 13, 1899, pp. 573–595.
- Bene Sándor: A Szilveszter-bulla nyomában. Pázmány Péter és a Szent István-hagyomány 17. századi fordulópontja, in: *Szent István és az államalapítás*, (Nemzet és Emlékezet), ed. Veszprémy László, Budapest, 2002.
- Berthier, Joachim Joseph: *Le chapitre de San Nicolo de Treviso. Peintures de Tommaso da Modena*, Rome, 1912.
- Ciampi, Alfredo: *Il Beato Agostino Kažotić O.P. Vescovo di Zagabria e poi di Lucera (c. 1260-1323)*, Roma, 1956.
- Corpus Iuris Canonici*, ed. Friedberg, Aemilius, editio Lipsiensis secunda, post Aemilii Ludovici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et Editionis Romanae fidem recognovit et adnotatione critica instruxit –. Pars secunda: Decretalium collectiones. Leipzig, 1879.
- Die Zeit der Zerreißproben (1274–1449)*, eds. Michel Mollat du Jourdin, André Vauchez, deutsche Ausgabe bearb. und hrsg. von Bernhard Schimmelpfennig, (Die Geschichte des Christentums. Religion – Politik – Kultur, Mittelalter, 3), Freiburg, Basel, Wien, 2007.
- Engel Pál: *Szent István birodalma. A középkori Magyarország története*, (História Könyvtár, Monográfiák, 17), Budapest, 2001.
- Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, (História Könyvtár, Kronológiák, adattárak, 5), Budapest, 1996, I-II.
- Erdő Péter: *Egyházjog a középkori Magyarországon*, Budapest, 2001.
- Etzkorn, Girard J.: *Iter Vaticanum Franciscanum. Description of Some One Hundred Manuscripts of the Vaticanus Latinus Collection*, (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, 50), Leiden, New York, Köln, 1996.
- Eubel, Conradus: *Hierarchia Catholica Medii Aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta*, editio altera, Monasterii, 1913.
- Fraknói Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római Szent-Székkal*, Budapest, 1901, I-III.
- Galla Ferenc: *Marnavics Tomkó János boszniai püspök magyar vonatkozásai*, Budapest, 1940.

- Gibbs, Robert: *Tomaso da Modena: painting in Emilia and the march of Treviso, 1340–80*, New York, New Rochelle, Melbourne, Sidney, 1989.
- Handbuch der Kirchengeschichte*, ed. Jedin, Hubert, Freiburg, Basel, Wien, 1985, III/2.
- Horváth János, ifj.: *Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái*, Budapest, 1954.
- Kaepelli, Thomas, O.P.: *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, Romae, 1970.
- Kaepelli, Thomas O.P., Emilio Pannelle, O.P.: *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi. Vol. IV. T-Z. Praemissis addendis et corrigendis ad volumina I-III*, Roma, 1993.
- Karácsonyi János: *Szt. Ferencz Rendjének története Magyarországon 1711-ig*, Budapest, 1924, II.
- Katona, Stephanus: *Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae*, Colocae, 1800, I.
- Katona István: A kalocsai érseki egyház története, ed. Romsics Imre. Összeállította – –. I. rész, amely a mohácsi vereség előtti kalocsai érsekeket öleli fel, földrajzi bevezetéssel ugyanezen egyházmegye régi lakóiról és jelenlegi plébániáiról. Fordította Takács József. A fordítást szakmailag ellenőrizte és sajtó alá rendezte, az előszót és a kiegészítő jegyzeteket írta: Thoroczky Gábor. Kalocsa, 2001, I.
- Le Goff, Jacques: *Assisi Szent Ferenc*, Budapest, 2002.
- Madas Edit: *Középkori prédikációirodalmunk történetéből. A kezdetektől a XIV. század elejéig*, (Csokonai Könyvtár [Bibliotheca Studiorum Litterarium], 25), Debrecen, 2002.
- Mansi, Joannes Dominicus: *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, in qua praeter ea, quae Phil. Labbeus et Gabr. Cossartius et novissime Nicolaus Coleti in lucem edidere, ea omnia insuper in suis locis optime disposita exhibentur, quae – – ... evulgavit, editio novissima, tomus vicesimus quintus, ab anno MCCC. usque ad ann. MCCCXLIV, Venetiis, 1782.
- Molnár Péter: Limoges-i János: *Morale somnium Pharaonis*. Egy „uralkodótükör” vélelmezett magyar vonatkozásai és valódi jelentősége, in: *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*, eds. Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András, Budapest, 2012.
- Monaco, Massimiliano: *Agostino da Traù. Un domenicano croato, vescovo di Lucera*, Lucera, 2001.
- Müller, Ewald: *Das Konzil von Vienne 1311–1312. Seine Quellen und seine Geschichte*, (Vorreformationsgeschichtliche Forschungen, XII), Münster in Westfalen, 1934.
- Pásztor, Edith: Franziskaner, A. Allgemeine Struktur des Ordens, V. Spiritualenbewegung, in: *Lexikon des Mittelalters*, 2003, IV, pp. 800–807.

- Sacra concilia ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae celebrata ab anno Christi MXVI usque ad annum MDCCXV, accedunt regum Hungariae et Sedis Apostolicae legatorum constitutiones ecclesiasticae. Ex mss. potissimum eruit collegit illustravit --, pars prima, ed. Carolus Péterfy, Viennae Austriae, Posonii, 1742.
- Schlageter, Johannes Karl: Armut und Armenfürsorge, II, Theologie, *Lexikon des Mittelalters*, 2003, I, pp. 986–987.
- Solymosi László: Anyanyelv és jogi írásbeliség a középkori Magyarországon, *Történelmi Szemle*, 53, 2011, pp. 479–501.
- Spiers, K.: Four Medieval Manuscripts on Evangelical Poverty: Vaticanus Latinus 3740 and its Copies, *Collectanea Franciscana*, 59, 1989, pp. 323–349.
- Szende Katalin: Nyelvében él a polgár? Többynnyelvűség a későközépkori Magyarországi városaiban, *Aetas*, 26, 3, 2011, pp. 5–26.
- Tarnai Andor: „A magyar nyelvet írni kezdik.” Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon, (Irodalomtudomány és Kritika), Budapest, 1984.
- Tombor, Tibor: Vita leggendaria del beato Maurizio d’Ungheria domenicano, (Ritratto da Tomaso da Modena nel capitolo di San Nicolò a Treviso), *Atti e memorie dell’Ateneo di Treviso*, n.s. 2, 1984/85, pp. 31–45.
- Tóth László: *Tanulmányok a szegénységi vita forrásainak történetéhez XXII. János pápa korában*, Budapest, 1934.
- Udvardy József: *A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526)*, (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae, XI), Köln, 1991.
- Venchi, fr. Innocentius, O.P.: *Catalogus hagiographicus Ordinis Praedicatorum*, editio altera ab auctore revisa et aucta, prodit cura Fr. Francisci Mariae Ricci, O.P, Romae, 2001.
- Walz, Angelus, O.P.: *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Romae, 1948.
- Závodszy Levente: *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai*. Függelék: A törvények szövege. Budapest, 1904.

PERITIA
LINGUARUM

A VIENNE-I ZSINAT
ÉS A NYELVEK OKTATÁSA

STUDIA PHILOLOGICA
II

*E munka megjelenését az
OTKA 81581 kutatási programja
és
a Magyar Tudományos Akadémia
támogatta*

PERITIA LINGUARUM

A VIENNE-I ZSINAT
ÉS A NYELVEK OKTATÁSA

SZERKESZTETTE
MARÓTH MIKLÓS

AVICENNA KÖZEL-KELET KUTATÁSOK INTÉZETE

PILISCSABA

2013

Kiadja az
AVICENNA KÖZEL-KELET KUTATÁSOK INTÉZETE

2087 PILISCSABA, PF. 61
e-mail: avicenna.intezet@gmail.com

E kiadvány
az OTKA 81581 kutatási programja
és
a Magyar Tudományos Akadémia
támogatásával készült

© Avicenna Kutatási Non-profit Kft.

Maróth Miklós igazgató

és a szerzők

ISBN 978-963-87618-9-7

ISSN 2063-3157

Sorozatterv: Flohr János

Nyomdai munkák:

eFo Kiadó és Nyomda Kft., Százhalombatta

Igazgató: Fonyódi Ottó

Tartalomjegyzék

Bevezetés	
Hétszáz évesek a vienne-i zsinat határozatai	7
MARÓTH MIKLÓS:	
A görög retorika szerepe az arab prózairodalom fejlődésében	9
LÁNCZKY ISTVÁN:	
A principium individuationis Avicenna tanításában.	
Az öntudat szerepe a lélek individuációjában	19
ORMOS ISTVÁN:	
A Szultán Hasan-mecset kútjai Kairóban.	
Esettanulmány Herz Miksa pasa műemlékvédői gyakorlatából	33
MAJOR BALÁZS:	
Hová lett Valenia városa? Forráskutatás és régészet	69
RITÓÓK ZSIGMOND:	
Homéros-értés nálunk és más nemzeteknél	85
ADORJÁNI ZSOLT:	
A szegénység fogalma a korai és a klasszikus görög gondolkodásban.	
Gondolatok a vienne-i zsinat évfordulója kapcsán	113
MÉSZÁROS TAMÁS:	
A görög nyelv helyzete nyugaton 1311 előtt	121
TAKÁCS LÁSZLÓ:	
Bartholomaeus Fontius és a görög irodalom	135
PATAKI ELVIRA:	
Hylas, Héraklés, Lykurgos.	
Vienne császárkori mozaikjainak ikonográfiája és a hellénisztikus irodalom	147
MAYER GYULA:	
Ianus Pannonius és az Anthologia Graeca szöveghagyománya	177
KÓTA PÉTER:	
A vienne-i zsinat helye az emberi lélek és az animáció meghatározásának történetében ..	187
SZOVÁK KORNÉL:	
Magyar opinió a ferences szegénységi vitában	197
ZSOLDOS ATTILA:	
A magyar király és főpapjai a vienne-i zsinat évtizedében	213

